

ԿԱՐԾԻՔ

Մհեր Սուրենի Քումունցի՝ «Արցախ-Սյունիքի բարբառային բառապաշարը» դոկտորական ատենախոսության վերաբերյալ

Նախ ներկայացնենք ատենախոսության արտաքին կողմը կառուցվածքը. այն բաղկացած է ներածությունից, երկու գլխից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության, համառոտագրությունների եւ պայմանական նշանների ցանկերից: Հակիրձ յուրաքանչյուրի մասին նշենք հետեւյալը.

Ներածությունը (4-43 էջեր) բովանդակում է ատենախոսության թեմայի արդիականությունը, նպատակն ու խնդիրները, ուսումնասիրության օբյեկտն ու առարկան, մեթոդաբանությունը, գիտական նորույթը, տեսական եւ գործնական նշանակությունը, փորձաքննությունը եւ կառուցվածքը:

Առաջին գլուխը (44-284 էջեր) ներառում է Սյունիք-Արցախի բարբառային բառապաշարում պահպանված նախահայերենի (հնդեվրոպական) շերտի բառերի քննությունը: Այստեղ ներկայացվում են նաև բարբառային նյութի համեմատական-թեմատիկ տախտակները, վիճակագրական առյուսակները, կատարվում են նաև բառաքննական-ստուգաբանական վերլուծություններ:

Երկրորդ գլուխն (285-353 էջեր) ընդգրկում է հին հայերենի բառաշերտերի, այդ թվում փոխառությունների վերլուծությունը՝ ըստ դրանց ծագման աղբյուրի: Ծավալված են բառաքննություններն ու ստուգաբանությունները:

Եզրակացությունները (354-363 էջեր), ինչպես նկատելի է, ծավալուն են եւ նույնքան էլ՝ բովանդակալից. հընթացս կատարված քննարկումներն ու վերլուծությունները վարպետորեն ամփոփ տեսքի են բերված եւ հաստատվում են որպես գիտական հետազոտության արգասիքներ: Այստեղ իր կատարման տեսքով ու բովանդակությամբ փայլատակում է Աղյուսակ 24-ը (358-359), որն ամփոփում է թեմատիկ խմբերում (23-ն են)՝ Կ. Բարի, Գ. Զահոնկյանի եւ ատենախոսի քննության արդյունքները:

Ատենախոտությանը կցված են ինչպես նաեւ՝ օգտագործված գրականության, համառոտագրությունների, պայմանական նշանների ցանկերը:

Այսպիսով՝ ատենախոտության ընդհանուր ծավալը՝ համակարգչային շարվածքով 397 էջ է: «Արցախ-Սյունիքի բարբառային բառապաշտը» ատենախոտության սեղմագիրը (Երեւան 2025), բաղկացած է 38 էջից:

Ծանոթանալով ատենախոտության սեղմագրին, ապա թերթելով ատենախոտության կատարումները՝ ինքս ներքին բավականություն զգացի, քանի որ ամեն ինչ արարված է մաքրությամբ ու պատասխանատվությամբ, եւ խորհեցի լավատես լինելուց զատ, թափանցել ատենախոսի աշխատանքային ոճի եւ ստացված արդյունքների խորքերը:

Ինձ զբաղեցնում էր այն խնդիրը, թե ատենախոսը ինչ եղանակով կարողացավ ատենախոտության երկու գլուխներում քննել Սյունիք-Արցախ բարբառային բառապաշտում նախահայերենի շերտի բառերը, հին հայերենի շրջանի բառաշերտը՝ շուրջ երկու տասնյակ թեմատիկ խմբերով:

Սեղմագրում կարդացի հետեւյալը. «Հետազոտությունը հիմնված է Կ. Բարի եւ Գ. Զահոնկյանի կողմից մշակված թեմատիկ դասակարգման

սկզբունքի համատեքստում» (9): Ատենախոսության Գլուխ 1-ում. «Այստեղ փորձել ենք հետեւել մասնավորապես Կ. Բաքի, ապա Գ. Զահուկյանի կողմից կազմված հնդեվրոպական ծագմամբ բառերի ցանկին... Հնդեվրոպական ծագման բառերի համար կազմված թեմատիկ խմբերի ցուցակները, որ տրված են 2-րդ գլխում, ներկայացնում են մեր շարադրանքի արդյունքը...» (44):

Մտքովս անցավ՝ նայել Զահուկյանի «Հայոց լեզվի պատմություն», Նախագրային ժամանակաշրջան» (1987) գիրքը : Պարզվում է, որ Զահուկյանը օգտվել է Կ. Բաքի գրքից, որի մասին գրում է. «Կ. Դ. Բաքի «Հնդեվրոպական լեզուների ընտիր հոմանիշների բառարանը» (Buck, 1949)... Հնարավորություն է տալիս գծելու հնդեվրոպական բառապաշտիկ սահմանները: Այն պարունակում է 22 իմաստային խումբ՝ համապատասխան ներքին բաժանումներով, եւ մեկուկես հազարից ավելի հասկացություն: Ընդգրկված իմաստային խմբերը հետեւյալներն են.

1. Ֆիզիկական աշխարհ
2. Մարդկություն սեռ, հասակ, ընտանիք, հարաբերություն
3. Կենդանիներ
4. Մարմնի մասեր, մարմնական գործառություններ եւ պայմաններ
5. Ուտելիք եւ խմելիք, խոհարարություն եւ ամանեղեն
6. Հագուստ, անձնական զարդարանք եւ խնամք
7. Բնակարան, տուն, կահույք
8. Երկրագործություն, բուսականություն
9. Զանազան ֆիզիկական գործողություններ եւ սրանց հետ կապված հատուկ արվեստներ ու արհեստներ՝ գործիքներով, նյութերով ու արտադրանքներով հանդերձ, զանազան այլ հասկացություններ

10. Շարժում, տեղափոխություն, փոխադրություն, նավագնացություն
11. Ունեցվածք, սեփականություն եւ առեւտուր
12. Տարածական հարաբերություններ՝ տեղ, ձեւ, չափ
13. Քանակ եւ թիվ
14. Ժամանակ
15. Զգայական ընկալում
16. Զգացմունք (զգացմունքների ֆիզիկական որոշ դրսեւրումներով), խառնվածքային, բարոյական եւ գեղագիտական հասկացություններ
17. Բանականություն, միտք
18. Զայնարձակում, խոսք, գրում եւ ընթերցում
19. Տարածքային, հասարակական եւ քաղաքական բաժանումներ, հասարակական հարաբերություններ
20. Ռազմական գործ
21. Օրենք
22. Կրոն եւ նախապաշտմունք» (50):

Գ. Զահուկյանն ավելացրել է մի իմաստային խումբ եւս՝ 23-րդը. «Դերանվանական եւ սպասարկու բառեր ու մասնիկներ» (222). «Բարի բառարանում տեղ չգտած դերանվանական եւ սպասարկու բառերն ու մասնիկները բերվում են մեր կողմից առանձնացված լրացուցիչ (23-րդ թեմատիկ) խմբի մեջ» (206), «Կ. Դ. Բարի հնդեվրոպական համանիշների բառարանում հայերենին գրեթե տեղ չի տրվել» (204):

Զահուկյանը, ըստ Բարի տարբերած բառիմաստային թեմատիկ խմբերի, ներկայացնում է ընդհանուր հնդեվրոպական եւ եվրոպական լեզուների մեջ

մասում տարածված արմատներ անգլերենի դիմաց նշելով նաև հայերեն տարբերակները, օրինակ *սներ- - «քնել» (*սներ-ո - «քուն») եւ այլն (51-52):

Այնուհետեւ Գ. Զահուկյանը մեծ հոգատարությամբ եւ գիտական խորությամբ նույն 23 իմաստային թեմատիկ խմբերով վերլուծություններ է կատարում վաղնջական հայերենի ընձեռած փաստերով (204-222):

Այդ նույն թեմատիկ խմբերին անդրադառնում է բնութագրելով վաղնջահայերենի բառապաշտիք հիմնաշերտը (257-274)՝ մինչեւ «Բարբառային տարբերակները» (274-279):

Մասնագիտական խորհրդի անդամներ, խնդրում եմ Զեզ, Գ. Զահուկյանի գրքին դիմելիս եւ վերն ասածները թեմայից շեղում չհամարեք, ընդհակառակն, այդ եղանակով համոզվեցինք, որ ատենախոսության երկու գլուխներում բարիմաստների 23 թեմատիկ խմբերի վերլուծությունները ատենախոս Մհեր Քումունցը կատարել է գիտակցաբար, քանի որ բաջատեղյակ էր Կ. Բաքի եւ Գ. Զահուկյանի հետազոտություններին. նա, վստահորեն շարունակելով այդ մեծերի քննականակն ու տարերքը, եւ վերլուծություններին զուգընթաց աղյուսակներ է կազմել Բաքի, Զահուկյանի եւ իր վաստակյալներով ու քննարկումներով: 23 թեմատիկ խմբերն ունեն 23 աղյուսակ, իսկ Եզրակացություններն էլ ունեն 24-րդ աղյուսակը, դրանց էջերն են՝ 64-66, 74-76, 88-91, 104-109, 115-118, 124-126, 131-132, 144-152, 159-163, 178-181, 183-185, 202-205, 206-208, 212-215, 224-226, 249-252, 255-256, 261-263, 266-267, 268-269, 269-270, 280-281, 283-284, 358-359:

Ատենախոսության շարադրանքի մաքրությունը, ընդգծումները, վրիպակներից զերծ լինելը, աղյուսակների ձոխությունն ու ըմբռնելիությունը հիացմունք են պատճառում, իսկ ծավալուն Եզրակացությունները,

Օգտագործված գրականության բաղադրամասերը 1. Աղյուրներ, 2. Գիտական գրականություն, 3. Տեղեկատու գրականություն եւ 4. Համառոտագրությունները մեծ բավականություն, զարմանք, միաժամանակ գիտական բարձր գնահատության զգացմունք են առաջացնում. դրանք գրադարձնում են 33 էջ:

Հաշվարկ եմ կատարել. մեծ թվերով են

1. Գիտական հոդվածներ եւ ժողովածուներ- 163
2. Բառարաններ- 119
3. Մենագրություններ եւ ժողովածուներ- 107
4. Բարբառներ, խոսվածքներ եւ տեղանուններ- 61
5. Մատենագրական աղյուրներ- 22
6. Գեղարվեստական գրականություն- 19
7. Լեզուներ- 73:

Բոլոր միավորները՝ օրինակները, միասին՝ 622, որից հայերեն՝ 513, օտար լեզուներով՝ 108:

Օտար լեզուներով՝ ռուսերեն-36, անգլերեն-37, գերմաներեն-7, ֆրանսերեն-3, թուրքերեն-12, աղբքեցաներեն-10, իսպաներեն-1, լեհերեն-1, լատիներեն-1:

Այսպիսով՝ գործ ունեցանք փայլուն բնույթի բազմալեզու գիտական հետազոտությունների մի բովանդակալից ամբողջության հետ, որին ծանոթանալով, դրանք կարդալով՝ ատենախոս-հեղինակը, բնականաբար, պետք է զինվեր գիտական, առավել եւս՝ մասնագիտական պաշարով: Այդպես էլ եղավ. դա բացահայտ նկատելի դարձավ ատենախոսության գրքում

իրականացված բոլոր տեսակի քննարկումներից, բնութագրումներից ու ցուցադրումներից:

Ատենախոս Քումունցի վերլուծությունները հստակ են եւ զիտական, ըմբռնելի, հասկանալի եւ նույնիսկ հաձելի. խոսքը պարզ է ու համոզիչ, նպատակասլաց է եւ զերծ ավելորդաբանություններից:

Այս ամենի հիմքում ընկած է ատենախոսության նպատակը:

Նախ՝ ատենախոսությունը նվիրված է Սյունիք-Արցախի բարբառային տարածքի բառապաշտի պատմական շերտերի ուսումնասիրությանը, ապա նպատակը՝ իրականացնել Սյունիք-Արցախ բարբառային բառապաշտի պատմական շերտերի համապարփակ եւ համակարգային վերլուծություն թեմատիկ խմբերում՝ պատմահամեմատական մեթոդի կիրառմամբ բացահայտելով՝ նախահայերենյան, հին հայերենի եւ փոխառյալ բառաշերտերի ձեւախմաստային դրսեւորման օրինաչափությունները (ընդգծ. Ե. Ս., Սեղմ., 4): Նպատակն իրագործում է փաստական նյութի հետազոտությամբ, որն իրացվում է որոշակի մեթոդներով՝ պատմահամեմատական, նկարագրական, համադրական-զուգադրական եւ բառաքննական-ստուգաբանական:

Ատենախոս Մհեր Քումունցը գրքի ծավալուն Ներածականում բազում անդրադարձումներով, հեղինակային վկայություններով խելացի նախապատրաստական աշխատանքներ է կատարում, ինչպես՝ 1. Պատմական բարբառագիտությունը եւ Սյունիք-Արցախի բարբառների ուսումնասիրության հարցերը, 2. Գրականության ակնարկ, 3. Ատենախոսության վերնագիրը, 4. Սույն աշխատանքի արդիականությունը, 5. Ուսումնասիրության մեթոդաբանական սկզբունքները եւ Սյունիք-Արցախի

բառապաշարի նշանակությունը, 6. Աշխատանքի նպատակը, 7. Հետազոտության օբյեկտը եւ առարկան, 8. Հետազոտության հիմք են ծառայել Հ. Աճառյանի, Յ. Պոկոնու, Գ. Զահուկյանի, Կ. Բարի. Է. Աղայանի. Ա. Մարգարյանի, արդի շրջանում՝ Ն. Սիմոնյանի, Լ. Հովհաննիայանի, Վ. Համբարձումյանի, Վ. Կատվալյանի եւ նշանավոր այլ լեզվաբանների աշխատությունները՝ նվիրված հայոց լեզվի պատմությանը, ստուգաբանությանը եւ բարբառագիտությանը, 9. Աշխատանքի գիտական նորույթը (էջ 32), 10. Աշխատանքի տեսական եւ գործնական նշանակությունը, 11. Աշխատանքի փորձարկումը, 12. Աշխատանքի կառուցվածքը, 13. Հիմնական հասկացությունների եւ տերմինների սահմանումը, 13.1. Բարբառախումք || բարբառային խումք, 13.2. Սյունիք-Արցախի բարբառներ (նույն նշանակությամբ՝ Սյունիքի եւ Արցախի բարբառների խումք, Սյունիք-Արցախի բարբառային տարածք), 13.3. Գորիսի բարբառ, 13.4. Բարբառային բառապաշար, 13.5. Ընդհանուրհայերենյան բառապաշար:

Ատենախոսության Առաջին գլուխն ամբողջությամբ նվիրված է Սյունիք-Արցախ բարբառային բառապաշարում նախահայերենի շերտի բառերի քննությանը. Այդ բարբառային տարածքի բառապաշարի հիմնական շերտը կազմում են նախահայերենից ավանդված բառերը, որոնք ուշագրավ են ծագումնաբանական, բառիմաստային, իմաստափոխության եւ բառակազմության տեսանկյունից:

Ատենախոսը նշում է, որ այստեղ փորձել է հետեւել մանավանդ Կ. Բարի, ապա Գ. Զահուկյանի կողմից կազմված հնդեվրոպական ծագմամբ բառերի ցանկին՝ արդեն իսկ արձանագրված տվյալները բաղդատել Սյունիք-Արցախ բարբառային բառապաշարում առկա ձեւերի հետ (44): Նախահայերենից եկող

շերտի բառերը ընդգրկվում են Այունիք-Արցախ բարբառային տարածքի բառիմաստային՝ թեմատիկ բոլոր խմբերում. 23 թեմատիկ խմբերից յուրաքանչյուրն ունի առնվազն մի քանի տասնյակ բառամիավորի քննություն, բնութագրություն: Անհնար է այստեղ վկայել բոլորը, բայց կարդալ անհրաժեշտ է: Պետք է զգալ, որ բարբառային տարածքը երբեք մեկուսի չի եղել ընդհանուր հայկական գրական եւ խոսակցական միջավայրից:

Որոշ վկայություններ անենք:

1. «Ֆիզիկական աշխարհ» թեմատիկ խումբ

Օրինակ՝ յէրգիր «երկիր», վեդ || վըեդ || «հող», կյօ՞ք «գոգ», տիլ || լըէլ || լէլ, լէպ, լըէպ «ցեխ եւ տիղմ», կըլօլակ «գունդ», լըէլ «պղտոր», փըրփօր «փրփուր», կէտ || կյըէտ «գետ», լափու «ալիք, հորձանք», վարար, վըրըխկալ «հորդությամբ հոսել», օրկուն «հորդ, վարար», փեդ || փադ || փա՞դ (փայտ), ցըլէփ || ցըլըփ «փայտի կտոր», լըքըչան || լըկըչան || լըքըչան || լըքըչան «սայթաքուն վայր», կաշկառ || քյալաք «քարերի խումբ», արէվ || ա՞րէվ, լուսին || լու՞սնա՞նգյա՞ն, կէծակ || կէծծակ, ըրօտ || ըրտօց, լուս «լույս», շօխկը «շող, ստվեր», մըռըխկել «մթնել», ծու՞ն «ձյուն», ամբրօթ || թօխսպ «ամպ», կած || կէծ «կայծ», անձօղնը «ածուխ», երիլ || իրա՞լ «այրել», խանձել || խա՞նձիլ, պող «վառված փայտի կարմիր վիճակը», լայ «գերանդիով հնձած խոտի շերտ»:

Սրանց հաջորդում են բառաքննությունը եւ ստուգաբանությունը

Թեմատիկ խմբին առնչվում է Արցախում գործածական սու՞նգյու՞ն || փու՞սնու՞նգյու՞ն || փըսընգյու՞ն || փա՞նգյու՞ն (Այունիքում՝ սօնգուփըսօկ, Խծաբերդում՝ փու՞րսու՞նգյու՞ն) «ձյունախառն ուժեղ քամի, փոթորիկ» բառը:

Բնութագրվում են ուռուն «բուք ու բորան, վատ եղանակ» թա՞թա՞ն «պտտահողմ», թօռ «անձրեւ», լափու «ալիք, հորձանք», լափու (տալ) «ալիք,

հորձանք», սըլկըհել-ծըլկէլ, սըլընգէ-ծըլընգի, զըկըոտալ, զըգըխտալ, զըխտալ, զըխտըկվէլ, զըկէո || զըկըոնը, զըկըոթըթօ, զըկըոհատ, զըկըրտօց, կըոօձ (գոհձ) «հողակտոր, գուղձ», զըկըոհատ կյա”լ «զկոտալ», փըթօթ կյա”լ «իրար ագուցվել», օրկունանէլ || տալ «սելավ», ծյուկուն || ծուկուն, ծօկուն, դօ”ցյու”ն: Արան հետեւում է Աղյուսակ 1-ը /64-67/:

Թեմատիկ խմբերի մյուս 22 խմբերի յուրաքանչյուրից ընտրում եմ 14-15 օրինակ՝ շարադրանքիս ծավալը չուռճացնելու նպատակով:

2. «Մարդկություն՝ սեռ, տարիք, ընտանեկան հարաբերություններ» թեմատիկ խումբ

մէր || մըէր մարթը, մէր || մըէր կընէգը || կընէգյը, դօրփէր «հորեղբայր», հըրսանիք || հըրսանէքյ, հէր || հար || հա”ր, վէրթի || վըէրթի, քէր || քուր || քյու”ր, սօնքսըզ «չքեր», ծունկ-ծօնգնը || ծօ”յնը, թօնը, կօնը, կառնը, թօփ || թուփի անել, թու/օփալանալ «կաղ դառնալ», թու/օփըլանալ «չաղանալ»: Աղյուսակ 2 /74-76/:

3. «Կենդանիներ» թեմատիկ խումբ

վէրց || վըէրց, հօտ(աղ), ըրածել, տըվարած, կյում || կու”մ, ցուլ (քյա”լա”), կօվ || կավ, վըէրթ (հօրթ), ամլիկ || ա”մլիգյ/կ, վըէրցակ || վէոցակ, շօն, ծա”թ/ծա”թյ, քօնթ, մօզի (դանա), մօկուն, կօ”րտնուկ || կյօնուկ, կաքել || կարավ, հօջոավ, սարյակ, ծուկուն || ծու”կու”ն, կու”լ || կյու”լ, վէրս || վըէրս, թա”լա”կ, մըրչեմնը || բու”չու”մնը, վէշիլ || վու”չու”լ, տըէգ || տըզ, մըղրածա”նջ, պըդօ(ր)ձ, օխց, լոկ, կօզնի, գիղի (գրդոգիղի), մըկլըմա”նդիլ, քեռ-քըռավ կյա”լ «բեղմնավորվել»:

Ստուգաբանվում են՝ պըդօձ, լոկ, տուլաշ, քաղ, անգ, բծիծ, պիծակ>պըտէզնը: Աղյուսակ 3 /88-91/:

4. «Մարմնի մասեր, մարմնական գործողություններ ու պայմաններ» թեմատիկ խումբ

Այս խմբում հնդեվրոպական ծագմամբ շուրջ 229 բառ վկայվում է հայերենում: Հիմնական անվանումներն են մէս || մըէս, լա՞պը «թուլ կախված միս», ճիլ «ջիղ, մկան», կըորգնօս «գանգուր», միրուք, արին || արուն, վըէսկէռ || վըէսկըռ, կօխկ>կուխկաճաղ, հարու (տալ), պօչ, տըէտտ, վէռ || վըէռ, թէգյունք «թիկունք», կօնը «թեւ, ուս», մէշկ || մաշկ, քամակ, սէռ || սըէռ, իլիկ || իլիգյ «ող», hon (մըշկահօն), հուլուվէր, կըլօխ, իրէս «երես», կընձըռնէ/ի, մըռու/օթ, ծըննօտ || չանա, թօղ, կըլլան «կոկորդ», աշկ, անջուկ || անջուկ || անգուճ, ա՞նգյ, պէրան, լաբ (լափառօշ), լուզու, ատամ || կըէռէնքյ, սըէպ || սէպ, լէմ, լինդ || լընդէր, տըմտէմուկ || տըմտըմօկ, կըլլան, խըրթիլօկ || խըրթըլօկ, ծըէռք || ծեռք || ծերք, վըէնդ || վէնդ || վըէննը, օս, թէվ, արմունգ, հափուռ, ծօնգնը, կըրօնգ || կըրօյնը (դաբան), յէղօ/ունգ || յըէղէնգյ, թէվ, պըտօկ, սըէրտ || սէրտ, լյարթ, թօք, փօր, արքանդ, փացախնը || փացէխ || փածըէղնը, կյափ «ոտքերի արանքը», ծու՞/ու, պուպուլ, պօց, շունչ || սունչ, հօքի, հազ || հազ, փըորշտալ, քըրտօնք || քըրնօնք, թէք || թըէք || թուք, փըսլէնք/քյ, զըկըռտալ, կըծէլ || կըծիլ, լուզ տալ, լըպըզտէ/իլ, քօն, զարթուն, մէզ || կյուզ, ցէ/ըն, թըրէք/քյ, կըտէս:

Ստին-ք արմատը չկա, բայց կան ծէծ || ծըէծ «ծիծ», կօրծ || կուրծ հ.ե. կըծէլ բառից:

Ապա մի քանի տասնյակ բառեր քննության եւ ստուգաբանության են ենթարկվում, որից հետո կ 5 էջանոց Աղյուսակն է:

5. «Ուտելիք, ըմպելիք, կերակրի պատրաստում եւ ամանեղեն» թեմատիկ խումբ

Բառապաշարում պահպանվել են հետեւյալ հասկացությունները՝ օտեմ (կեր), լակել, ծամել, լրմլրմօրել «ծամծմել» բրտել || պութել, կօլ (տալ) «կուլ տալ», կըռծել, մօստել, ուրօծալ (արօծ անիլ), կեր, կէրակուր, փափա, լակ, լափ, սաղունձ, հարփիլ, նօթի, հու/օնցել, հում, իփել || իփիլ (<իփալ վաղակատար), խաշ (տալ), խըրօվել || խըրավել, աղանձ || դանձիտ, պուլիկ || պօլէզյ, տիկ || կուպրուն, աման, քիթալ || քըթօլ, արկանք, կէրակուր, հաց, կըլօլակ, պէխսկ, կըլլմրօզ, պըտօղ, կօրինձ || կօրէզ, կօստ, չիր, շըկ || շէվ, մօշ, մըռ-ա-մօշ, մօրի || մօրէ, սօնգնը || խըռվասունք, աղ, քացա/էխ, մէղըր || մըէղըր, կաթնը, դալ || քըլամա, կինփ || կյինի, մըաջառ || մաճառ, մառ, ածէզյ || ածէզյ, հում || հօմ, մէս || մըէս, ալէր || ալ՝ու՝ք, քյութ, սիսէոնը, սըխտօր, թրթևուտ «գաթայի տեսակ է», քյա՝թա»...

Թէր «1. թերթ, 2. տերեւ, 3. ցողունի կեղեւ, 4. որեւէ իրի բարակ թերթը». թէր> թէրի «կիսատ» թէրատ, թէրիսաշ, թէրիավատ, թէրիաս. թէր՝ «տերեւ սիստորի, սոխի, ճակնդեղի եւ այլն» պը/էխսկաթէր, տըկաթէր...

Այսպես ստուգաբանվում են նաեւ փիթի եւ ածիկ բառերը:

Նախահայերենից ավանդված արմատներով են կազմված նաեւ շըփօթ, կըրկէնի, կաթնավ, հէլաթ, թուռնաճաշ, պուտ, մըսըրթօ եւ այլ բառեր, արմատներ:

Այս ամենին հաջորդում է Աղյուսակ 5-ը (115-118):

6. «Հագուստ, անձնական զարդարանք եւ խնամք» թեմատիկ խումբ

Այս խմբի բառերն են՝ հաքնէլ (հըքցընէլ), կէնալ || կյըէնալ, ցիլ(ա՝նգ), հէնքիլ, ինգա՝ն || ինգյա՝ն, վէստան || վըկստան, պուրթ, մալանչ, կըտավ, թաղիք, քէչա (կէճ) || քյէչա, սէրէկ || սիրէկ, սարէկ, իլիկ || իլիզյ, կօրծէլ || կյօրծէլ,

հինել, շեվ, ասեղնը, թել || թիլ, կըղան, կըծեկ || կըծեզ, քող, ակ, ծիլի, մըտանի || մուտանէ:

Բառաքննության եւ ստուգաբանության են ենթարկված անկանել (>անկուած) բայը (ինզյէլ || ըղնել), քիցէլ || քըցէլ (յըրա քըցէլ), շիւ «ջուլիակի հաստոցի պատկանելիք», շեվ «նորատունկ, թարմ ոստ» (ձօղնը), սերեկ (կաշվի կտոր ամանների բերանը փակելու համար» սէրէկէլ, սէրէկ || սիրէկ, սարք «որեւէ սարքավորում», կուլ>կըրդ-ան «1. փափուկ կաշվից հաստ պարան, 2. գութանը, սայլը, արորը լուծին միացնելու մասը» կակուլ || կակող, կըկղամըէս, կըկղոցընէլ, դերձակ>դարզի, թաղիք>քէչա || քէչա, թուրքերէն՝ կած || կայծ «թաղիք, նուրբ» կածեայ || կածեայն... կէծ || կյէծ «թաց, ձկուն...», սարիլ «սարքել, լարել, նետել, գցել, դուրս ցայտել, մանել, հեռու նետել, մեկնել, երկարել», ոստայն || վէստան «գորգագործի հաստոց, գործած թելերի ցանց»:

Հաջորդում է Աղյուսակ 6-ը (124-126):

7. «Բնակարան, տուն, կահկարասի» թեմատիկ խումբ

Սյունիք-Արցախ բարբառային բառապաշարն այս խմբից ունի հետեւյալ բառերը՝ տօն, պուն, կաղաղ, վօրէ, տուռնը || տօռնը, փէխսկ, լամփա || լօփա, պիլանի, տարթ, պօվ, սարք, կօղէ/ինք, նըստէլ, սէղան, հէրթ || հուրթ:

Քննարկումներ՝ դօխսկագ «ծանր ու մեծ փայտեղեն», թօնծ «գերանի եզրին բացված անցք», լօփա-լօփա (տըխտըկնի) «լայն, կարճ եւ հաստ», լօփա-լօփա (խօսալ) «մեծ մեծ խոսել», լատան «երկար ու բարակ գերան», սուն || սութուն «հենարան, սյուն, գերան», լուծ || լուծ «ամուր փայտից սարքված հաստ ձռղ՝ անցքերով՝ եզները լծելու համար», սարասընզի || արասընզի «ձոճանակ», կաղաղ-ձըղուպեր, նաեւ ոչխարի դմակին կպած կեղտ, կըտէտ:

Էջ 131-132 Աղյուսակ 7:

8. «Երկրագործություն, բուսականություն» թեմատիկ խումբ

Այս թեմատիկ խմբի բառերը շատ են. դա տեղաբնիկների մեծ հետաքրքրությունն է: Բոլոր բառերն են՝ արտ, հանդ, խէշակ, կօրի || կօրէ, արօր || ալաթ, հէրկէլ, ցիլէլ, փօրէլ, թէ || թի, պիհըր, յէ/ըէղան || յըղօլի, ցաքյան, սէ/ըէրմէլ, քաղէլ, քըլպէլ, տըլօզ, կէրանդու || դա ՞րյա՞զ, յըղօլի, կամնը, աշան || հաշան, մըղե/ըէղ, պէրք, պըտօղ, ծու՞ծու՞ն || ծուծուն, ծա՞վա՞ր, հ/աձար, կօս, հատէզյ, կօրինձ, կօրէկ, կօ/ուրկօս/ուտ, կա՞րի || կյա՞րի, կէճ || կյէճ, տալար, թառամ, թօռմ, հալօձ/ջ, զըկէո, պէքի || պէքյի, պօլի, գայլուկ, կինձ, տաղձ, թալ, թէլուկ, մամուտնը, մըտիտէ/ըէղնը, վուլուկ, վէսի || վըէսէ (քօլ), ցա՞քյ || ցա՞քի, քէղ, տակոէ, պըղաօց>պըխապըխօտէլ, ծիլ, պօխ, ծօղ, մօլ-օղ-ավարթ, տա/ալ, շէվ, պոտ>պտկվի, ծղան, ցաք, թէր, թէրթ, ծաղէզ/զյ, ծառ, պըլկան, պըռկէլ, պըռօկ (տինիլ), ջալադ, առնէլ, կաղնի, մայրի, կէնի || կյըհնէ, յէղէվնի, հացի/է, թէխի || թէղէ, ցախ || ձա/էխ, պուքի, կաղի/էն, տըկօղին || Հաղ., Խօֆ. թակօղնը, ձիթ, թանագ «խաղողի որթ, վազ», քընէռնը «քնթէլ» հ. ե. (Ծ) *Ken-, -d- «Ճեղքէլ-հանել, կաշի, կեղեւ»:

Բառաքննությունը եւ ստուգաբանությունը նույնպես ծավալուն են ու հետաքրքիր:

Վկայենք միայն մի քանի օրինակ՝ ծանծ «կճեպ, հարդ», ծուծուն անել «ցողունը ծեծելով այրել», խաշէմնը, յէշնէլ «բորբոսնել», ջալադ «պատվաստ» ջըլդէլ, ջըլաղէլ, դօգյուն «կոստդ, խուլ», քլպէլ, ծըրըկուտուր անէլ, բուկլից անել, ծըղկասերմ, թրթնջուկ, ձղէլ/ծղէլ, ծղանել, ծավար>ծիվարէլ, կօրկօս || կուրկուտ, (հ)աձար «ցորենի մի տեսակ», ածիկ «կանաչեցրած ցորենից ուտելիք»:

Հաջորդում է Աղյուսակ 8-ը (149-152):

9. «Ֆիզիկական տարբեր գործողություններ եւ սրանց հարաբերությունը առանձին արվեստների ու արհեստների հետ՝ համապատասխան գործիքներով, նյութերով ու արտադրանքներով. այլ հասկացություններ» թեմատիկ խումբ

Թեմատիկ բառերն են՝ կեռքըռըընել, ճըմալ, զօօթէլ, տի, առնէմ, կօրծէլ, կըռանալ, կապ, կէմ, ք/կըշկըռէլ, հարէլ, տըփտըփէլ, դմփըըընել, դընգըլըընել, թակէլ, կըռ(օ)ձէլ, լօսկէլ, քըռթէլ, ծըղանէլ, ցիկէ, փէղկ-ա-հան, փըռթ-իկ, տըրաքէլ, ծըղօղ(ն)էլ, ք/քիրէլ, քէրթէլ, քօրէլ, քէրծէլ, պօկէլ, ճըմըռէլ, լըմ-լըմօրէլ, փըռէլ, ծիքէլ, հանէլ, ցըրէլ, ճընէլ, քամէլ, լիցնէլ, աման, ցի/էթէլ, ցրնէլ, լիվա՞նալ, էվլիլ, է/իվիլ, ըրհեստավէր, կօրծի-ք, հըստատէլ, ըստեղծէլ, թօրծ-էլ, թակ, օննը, կ/կյէթէրան, կօծ, ծօղ, սու՞ն || սու՞թու՞ն, նէտ, շաղախ, թէքէլ, սալ, հալէլ, պօվ, արծաթ, դուրգար || դուկզյար, իսկ-ի, էմ, կօյ-ութուն, ինէլ || ըղնէլ || ինիլ, տառնած, հարմար, փօրցէլ, յէղանակ, հըյթայթէլ: Որոշ բառաքննություններ եւ ստուգաբանություններ կան, հետո Աղյուսակ 9-ն է (159-163):

10. «Շարժում, տեղափոխություն, փոխադրում, նավագնացություն» թեմատիկ խումբ

Սյունիք-Արցախ բարբառային բառապաշարը հարուստ է այս խմբում ընդգրկված հնդեվրոպական առնչակցությամբ բառերով: Նվազ է նավագնացության վերաբերողը (նավ, լաստ, թէ, թէվ): Ընդհանուր պատկերն է տնտղել, տըոցընէլ, տառնալ || տէ/թէռնալ, զըվըռնէլ, հօլօլ, կըլըխկօնձի, հիլօօթէլ, գարգի (գյիրգ), մըխէլ, կըրէլ, պէռն(էլ), ածէլ, պի/էրէլ, տանէլ, հղի/է, նիհ ինէլ, թամք, խըթիըթօրէլ, հըրմըշտէլ, քըռի տալ, (շըռ)ութկան || շըոթկան,

հօրթ, կա/էծան, սունդու, կարմինջ || կարմուջ, հուլուլ, լուծ || լուծ, սամէ || սըմբէտան:

Բազմաթիվ բառերի քննություն եւ ստուգաբանություն են կատարվում. ոլոր-հիլօ՞ր-հիլօր, հըլօ/օրչա/ան, հիլօ՞րվել>հօրօվել, հըլօվօր || հըլօվուր || հու՞լու՞վեր, իջնել-կըլիրվերէլ, քըշանալ, յէր (վէր) կ/կյալ (վէր ընցընէլ, լինջըվերէլ, ըստօրէլ), տու/ըմբտու/ըմբալ «երերալ, օրորվել», տըմբ (-ալ), տըմբըհան ինէլ, թմբէլ-տըմբըրէլ, ալանգյա, անգյալ, լառ<ալար || ալարէ, սըլկըհէլ, սօթ տալ, սրդալիլ «սահել», տու՞րու՞ր/ն կյա՞լ, դիրար || իրար տալ, տու՞րու՞ր տալ, ժա/աժ || ժէժ, թառժաժ անէլ || ինիլ, «թառած հավեր», կուփէկուփէ անէլ, լօք տալ ծըլկէլ, լօք-լօք անէլ, կէտ, կէտէլ «փախչէլ», ժաժ են զալի ամպերը, ժաժիկ, ժէռ, կօչ կ/կյա՞լ, կըշառ անէլ, կըկու/on, կուճ/ի «փոքր», կըզկըվէլ (> կծիկ (կլծէզյ տառնալ), կըլօլվէլ, տըզըրթէվէլ, հօփ կյալ, տապ(n) անէլ, կածան || կէծան, մըրթըկածան, ծըմըկկէծան, սրոնըկածան, կէծանիլօր, ծւլվըծալ կածան:

Ծավալուն Աղյուսակ 10 (178-181):

11.«Ունեցվածք, սեփականություն եւ առեւտուր» թեմատիկ խումբ

Քիչ բառախումբ ունի՝ ունէմ || օնէմ || օնըմ, տէր, առնէմ, կալէլ (կա), փըռնի/էլ, ստանալ, տալ, տիրցընէլ, յ/հէտ տալ, նօրըցնէլ, ձինչէ/իլ, հըրըստօթուն, արծաթ, հարուստ, կըլըմբօզ, աղքադ, կյօ՞դ, կյու՞դանալ, տընտըդէլ, ակը տալ ծիրքըհարէ/իլ, մըննըհարէլ, յէ/ըկամուտ, տուրք, օրուտ, առեւլտուր, կին || կյին, քիթնէլ, աղը չօ/օր «հարուստ», իլլէլ (իլլած) «ունեւոր լինէլ», լիզինը «հարուստ, ունեւոր»:

Աղյուսակ 11 (183-185):

12.«Տարածական հարաբերություններ՝ տեղ, ձեւ, չափ» թեմատիկ խումբ

Այս թեմատիկ խումբը 20 էջ է գրաղեցնում, եւ 100-ից ավելի բառեր են վկայված, կարդալ է պետք: Ընտրությամբ նշենք՝ թրդ-աղ-ուսկ (անէլ), օնջ || ունջ, մէջ || մաչ, ծոռ, քյունջուպուճախ, սէռ/սըռէռ, Քարահունջ, կէտ «շնաճանճ», զէհ «եզր», տուրուր կյա”լ, քաշ «1. ցած, 2. արծվի տեսակ», քաշկ «առասպ. ոգի», քաշ (կառ) || կաշկառ «քարակույտ», Քշայթադ, Քաշունիք, կ/կյըռէդ, քիփիլիկ/գ, ծիպիլի || ցիպ-լի, Ծիպիլի Ծատօր, ծախ, մին պիծի, ձօ/օնդ, ձինդրպուշախ, ձօն, կըռօծոնք, կըռօծ, կյուն անէլ, սըլլիսկիլ, սըլկըհէլ, պիխպըխօտէլ || քըխ-քըխ-օստ-էլ, տըռօզ, տըռօծան, կյունի թըռէս, տըռորդքկան, թըսըվավա, տըռորզիլ, թըռըծօ/աշկէլ, օռէլ || օռալ, պիլիթիլ, պըղօձ, փիքփիքօտէլ, փըքվէլ/ալ:

Աղյուսակ 12 (202-205):

13. «Քանակ եւ թիվ» թեմատիկ խումբ

Քանի, թիվ, լօխ «ողջ», ամա/էն, պիլօր «բոլոր», հը-, առուէ, ավե/իլ, հէրիք, լիգինը || լիքը, մասնը, ծըվանգյ, մին, մինակ, ըռաջ-, հէտին, էրկու, իրէք, յօրօթ, իրըք (տակ), չօրս, հէնգ, վէց, օխտը, օթ, ին/նը, տասը, տը/ասնըմին, տասնէրկու, տասնիրէք, տասնըչօրս, տասնըհի/էնգյ, տասնըվէց, քսան, ը/իրէտուն, քառասուն, հիցուն, վացուն, օ/ուխտանատուն, իննասուն, հարուր, մինակ || մէնակ:

Աղյուսակ 13 (206-208):

Ատենախոսը նույնպիսի պատասխանատվությամբ ներկայացնում է մնացյալ թեմատիկ խմբերի բարբառային գանձերը, որոնք հաստատում են ուսումնասիրվող ու քննարկվող նյութի անցյալի՝ պատմավաղնջական բարդ ու աներեւակայելի ճշմարտությունը:

Այժմ անհրաժեշտ չենք համարում այդ մյուս խմբերին վերաբերող շարադրանքի փաստերը ներկայացնել, հաճելի է դրանց ընթերցելը, իսկ այնքան էլ հաճելի չենդդիմախոսությունը ծանրաբեռնել:

Թեմատիկ խմբերից ծավալուն է 16-րդը՝ 25 էջ, 15-րդը՝ 13 էջ, 22-րդը՝ 12 էջ, մյուսները՝ 8, 7, 4, 3, 2 էջեր են:

Երկրորդ գլուխ. Հին հայերենի շրջանի բառաշերտը Սյունիք-Արցախ բարբառախմբի բառապաշարում

Արդ դասագրքային եւ ակադեմիական ըմբռնմամբ բարբառային բառապաշարի շերտերը բաժանվում են փուլերի, հատկապես հին հայերեն եւ հայերենի հին շրջան եզրույթներով հասկանալ եւ ընդունել V-XI դարերը, ինչով մեր լեզուն հայտնի է գրաբարի շրջան անվանումով:

Բառերի եւ թեմատիկ խմբերի տվյալներով հեղինակը արձանագրում է Սյունիք-Արցախ տարածքի բարբառների հին հայերենում գործածված շերտերը:

Գործիքների անուններ - Ազբ(ն) || ա՞սպ, ըսպաթէլ, ձօ՞ն, կըցնահա/էտ տառնալ, դուր-տօ՞ր || տու՞ր, ուրագ/ք || հօրաք || հօրէքյ:

Նյութեր՝ ածուխ || անձուղ, արծաթէղէն, արկաթ || ըրքըթէղէն, վրէսկի:

Մասնագետ՝ բրուտ || պուր/ի/րուտ, պուրուտանօ/ուց, կաշէգօրծ, դարադչի, դամուրչի:

Բուսանուններ՝ անանուխ-նանուխ, նանա || նա՞նա, իվու՞լու՞կ, վու՞լու՞կ, ըվու՞լու՞կ, հիվու՞լու՞կ, ավէլա/ավէլ, ավէլ/իվիլ, ցըխէվուլ, ձըխէվի/ուլ, դաղձն-տախծը, թըրթընջուկ, պէնջար, կօր/որնգա, շրէշ, շ/ս/իրի/է/շ/շ, սամի/էթ, սիբէղնը || սիվէղ, տ/կյըխտըկօն, եզան լեզու,

գառնալեզու, իծի կօթ, կատվի մօրիս, կյուլի թէս, ծըտի պարց, առյուծագի ||
առյուծաքի:

Բուսանունների մյուս խումբը՝ պէ/ա՞մբա՞կ, պէխսկ, կյա՞/էզա՞ր, կյալաս
|| զյիլա՞ս, խիյար, խը/ունձօր, խըստօր || սըխտօր, հօյ/ու/օն || հուն, շի/ըլօ՞ր,
սինձ-սէզնը, գիլրմասրի, գիլիմաստրի, գիլմրհասրի, գիլիմասրին Գարիսում
քըրըմասրի, շընըմասրի, պըռավի պօրտ եւ այլն:

Ծաղիկներ՝ բ/պ/անգի, զանգակ, ձնծառիկ, նարգես-նա՞րգիկ, շու/օշան,
զանգյակ, սմբուլ-սու՞մբու՞լ, սուսամբար, ծաղիկ || ծաղէզյ, մինէշա՞կ, վա/արք:

Ընդեղեն՝ հաճար, բակլա || պակլա, բրինձ || պը/իրինձ, զարի || կյարի,
կօրէկ, կըտրվիատ, վօ/էսայ, սիսէռնը, ցօրեն:

Անվանումներ՝ տարման || տէրմա՞ն, խէժ, խօր/ոթնը, խօզան,
կընընզօթուն, հասկ, հատիկ, ձիմ || ձում, ձիպօտ || ձըպատ, ձօդ/նը, շիվ || շէվ,
վօստ || վըէստ, պաճ-պըճէղէն, սըրմարանք, տակոի/է, ցախ-ճախ || ճէխ:

Երկրագործություն՝ գութան || կյու՞թա՞ն, կամնը, կէմ, երկանք ||
արկանք, բահ-պիհ, գէրանդի-զյա՞րա՞նդու՞ (Հդր. Խծբ. դա՞րյա՞զ), մանգա/էղ,
բիր-պիհրը, դօխն-տօղ || տուղ, փօցիս-պա՞հա՞վ տալ, վար (անէլ) ցիլէլ, հօնձ,
մաճկալ...:

Ազգակցություն՝ նշող՝ ախճիկ || ախճիզյ, կին-կընէկ || կընէզյ,
ըխպըրակի/էն, կընզօթուն, հուլիվէր || հիլիվէր, որբ եւ այրի իրփրվէրի,
երախայ-ըրախա || խօխա, հըռթնօթուն, տատի, պարիկամ, հանէր, քէնի,
խընամի/է, դօրփէր, մըրաքուր || մաքուր, հըրաքուր || հաքուր, զօքանչ:

Կան՝ կենդանական աշխարհին, ռազմական կյանքին, ֆիզիկական
աշխարհ նշող, կրոնին վերաբերող, ուտելիքի եւ խմելիքի, հագուստ
անձնական զարդարանք նշող, ֆիզիկական կյանքի հետ կապված, շենք-

շինություն նշանակող, մեծ թվով բայերի, մասամբ մյուս խոսքի մասերով հարյուրի հասնող եւ ավելի ու ավելի բառեր:

Ատենախոսը հին հայերենի շրջանում բարբառախմբի փոխառությունների ծագումնաբանական դասակարգում է կատարում: Սյունիք-Արցախ բարբառային բառապաշարին վերաբերող աշխատանքներում հնարավորության չափ տարբերակվում են մասնավորապես բարբառային փոխառյալ շերտերը, եւ ստուգաբանական ու բառաքննական փորձեր են արվում առանձին բառերի ծագման շուրջ: Բարբառախմբի՝ հին հայերենից անցած փոխառությունները հիմնականում գալիս են վաղնջահայերենից եւ կազմում եմ հնագույն հայերենի բառապաշարի միջուկը:

Խուռերենից՝ խնձոր-խինձօ՞ր, խաղող-հավօղ, նուռ-նոռնը:

Ուրարտական շերտից՝ պուրգ || բուրգ, օխտը «կենդանի», ծով, ծած, կանաչ, արքաթ, վէսկի «արոր», կոտեմնը եւ այլն:

Մեմական լեզուներից հայերենին անցած փոխառությունները, որոնց հիմնական մասը Սյունիք-Արցախ բարբառախմբին անցել է գրաբարի միջոցով:

Ակկադական փոխառություններ՝ կլողի, կլմախք, սանդ, հալավ, պատ, քըշտէլ, մզել-մը/իրզել, ցից-ցէց, կիր-կըէր, տարի ծիր-ծէր:

Արամերենից եւ ասորերենից տըղա, քօշ «արու այծ», մանգէղնը, տիրէվ, առնէտ-ըռնատ, ցէց, մաշկը, շամփուր, խըմօր, ձեթ-ծեթ, կացին, քուրա, հաշիվ/աշէվ, խանութ, դար, շափաթ, օ/օ՞րփ/աա՞թ, փիլիսօփա, բերդ-պէրթ, աքսօր, քարօզ, ծօմ, սըտանա || սաղանա:

Մ. Քումունցը բարբառախմբին անցած իրանական փոխառությունների ցանկը ընդհանուր առմամբ հնարավորինս ճշգրտել է՝ հետեւելով այդ բնագավառում կատարված աշխատանքներին: Էջ 342-352-ի հատկապես տողատակերում, այլ հեղինակների (Ա. Բակունցի, Լ. Հովհաննիսյանի եւ այլոց) եւ իր կողմից մշակված հարյուրավոր իրանական փոխառություններ են գրանցված: Բակունցի օրինակներից՝ գմբեթ-քյումբաթ, Հումբաթի ձորը, պարց, նօթ, ամբար, մօմ, մաճ, պահ, պլրինձ, ժանգ/զյ, տիժար, կար (անել), ճընապահ, ավիրէլ, տիրտակէլ || տա՞րտա՞կ, քըսակ, զանձ-կյա՞նձ, կըտակ, կոյս-կուս «անկյուն»:

Այստեղ Քումունցի օրինակները գրաղեցնում են 18 տող, մի քանիսը կօնդը զըռ || զըէո «մեծագլուխ», նուազ-նըվազ || նըվաժ, կոյտ-կ/կյու՞տ, զուրիգուր || զուր || ուզուր, հազար, ժամ, պառավ, ուշ-ու/օշ, պաղրաստ, սպիտակ-սիպտակ, սեաւ-սէվ || սըէվ, կապոյտ,-կ/կյա՞պիտ/ու՞տ, հըզօր, կարմիր-կ/կյա՞րմու՞ր, երաշտ-արաշտ, պատիւ-պաղէվ, ահ, վախ (վըխկըլօտ), վատվադ, դիւան-դիվան, վարդապետ-վըրթաբէդ, բադասխան, աշագէրդ, շէն, թըշնամի/է, մօրէխ, օշափօ/էթու/ու՞ն, հրեշ-հըրէշ || հիլիշտրակ, շինիլ:

Բորենի իմաստով՝ քյա՞վլթա՞ռքուի, ճախարակ-Ճ/չըխարակ, աշխատել-ըշխառէլ, երախ-ռէխ || ըոէ/ըէխ, արշա>արշալույս-արշա կյալ «լույս աշխարի գալ», խըրէգ/զյ «քիչ», պարսկ. xorde>խուրդա «մանր», գ/զյարդան «վիզ»:

Կովկասյան լեզուներից՝ բարթվելական խմբից անցած բարբառախմբի փոխառություններ են՝ բոզ-բօզ «անառակ», ճըպօն, ծանդըր, զըզվէլ, վէխճար || վըխչա՞ր, խոփ-խուփ, գօշի, ճկոյթ-կըծէնը || ծուծէնը || ծուծլուկ || ծիկլի, զրոյց-զուրուց:

Արեւելակովկասյան՝ դադատանյան լեզուներից՝ քած-քած, խոտ, կախ (ինգլի):

Հունական փոխառություններից փոս, ադամանդ, ստամոքս, մէտաքս, քաղնիս, պալատ, կամար, տօկոս, լիտր, գիրազի, միրուք, քարտ, տիպ, պոնիկ, քրիստոնյա, մատուռ-մատուռնը, եկեղեցի-եղցի:

Ամփոփում

Ատենախոսության Սեղմազրի եւ Եզրակացությունների բովանդակությունը՝ բնութագրումներն ու վերլուծությունները, լիարժեք կարգով համապատասխանում են ատենախոսության բովանդակությանը՝ բխելով նրա բուն էությունից:

Սյունիքի եւ Արցախի բարբառների ու խոսվածքների միջեւ կան եւ՝ ընդհանրություններ, եւ՝ մասնակի տարբերություններ, որոնք բառերի բնութագրման ընթացքում նշվում են կամ որպես առանձին բառեր, կամ զուգաձեւեր:

Նկատելի եղան որոշ բառաձեւերում, օրինակ՝ արէվ, չկա՝ ա՝ թէվ, լուսին, չկա՝ լու՝ սնա՝ նզյա՝, մրջուն-մըրչեմնը, չկա՝ բու՝ չու՝ մնը, հայր-հէր || հար, չկա՝ հա՝ թ, հազ, չկա՝ հա՝ զ, քրտինք-քըրտօնք, չկա՝ քըոնօնք եւ այլն:

Զեւախմաստային ձիշտ գործածական բառը Սեղմազրում 2 անգամ գործածվել է, իսկ 2 անգամ էլ՝ ձեւիմաստային (ոչ ընդունելի) (Էջ 4) եւ աշխատանքում՝ 11 անգամ (Էջ 31, 45, 55, 71, 77, 99, 142, 148, 185, 194, 287, 342, 350):

Մի քանի վրիպակ՝ կյօ՝ ղլուրկյօ՝ ղուլ կէնալ (332), որդներ (86) > որդեր, ունել ունել (345, տողատակում), կրկնություններ՝ էջ 154-ում, 165-ում, Ճմարիտ (342՝ տողատակ) > Ճշմարիտ, Սեղմազրում՝ բազմաթիվ (Էջ 4):

Այս վերջին գրառումներն ինչ-որ ազդեցություն չունեն աշխատանքի որակի վրա:

Սույն ատենախոսությունը անթերի գիտական հետազոտություն է, որի հեղինակը, բազմալեզու մասնագիտական գրականության, աղբյուրների իմացությամբ եւ մայրենի լեզվին խորապես տիրապետելով՝ իրականացրել է Այունիք-Արցախի բարբառային բառապաշտի պատմական շերտերի համապարփակ եւ համակարգային վերլուծություն 23 թեմատիկ խմբերում:

Միեր Քումունցն այնքան բարդ ու պատկառելի վերլուծությունները բառաքննություններն ու ստուգաբանությունները, իրացնում է վստահորեն կատարելով վկայություններ ու համեմատություններ, մերժում կամ ճշմարիտ, օրինական համարում: Նրա բոլոր տեսակի լուծումներն ինքնավստահի օրինակ են. ամեն ինչ ճշմարիտ է, ամեն բան ընդունելին է, ծայրից ծայր գիտական ու փառաբանության արժանի:

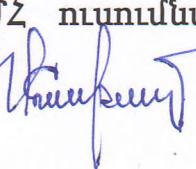
Ուստի մասնագիտական խորհրդի անդամների առջեւ հայտնում եմ իմ դրական կարծիքը Միեր Քումունցի դոկտորական ատենախոսության վերաբերյալ եւ երաշխավորում եմ նրան տալ իր հայցած դոկտորի գիտական աստիճանը, որին նա լիարժեք իմաստով արժանի է:

Ա.Ղարիբյանի անվան հայոց լեզվի և նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր, բ.գ.դ., Էդուարդ Սամսոնի Մկրտչյան

11.11.2025

Հաստատում եմ բ.գ.դ., պրոֆեսոր Էդուարդ Մկրտչյանի
ստորագրությունը:

Խ.Արովյանի անվան ՀՊՄՀ ուսումնագիտական գծով պրոռեկտոր,
գիտքարտուղար, մ.գ.թ. դոցենտ Ս.Իսպիրյան

18.11.2025

